

СТАНОВИЩЕ

от проф. дфн. Христо Петров Манолакев
за дисертационния труд

Н. В. ГОГОЛ: СИМВОЛНИ СВЕТОВЕ И ТЕАТРАЛНИ ПРАКТИКИ

на Людмила Руменова Стоин

(Направление 8.4. Театрално и филмово изкуство)

Дисертационният труд „Н. В. Гогол: Символни светове и театрални практики“ на докторантката Людмила Руменова Стоин е посветен на творчеството на Николай Василиевич Гогол. Тя го проучва в две посоки на своя изследователски интерес. Първата е интерпретация на художествения текст – открояване на определени мотиви и теми; типологизация на образната система. Втората е предпоставена от прагматиката на преподавателската работа, т.е. от методиката на образованието по съответната театрална дисциплина. От гледна точка на тези две магистрални цели на проучването - неговата основополагаща задача е да разработи собствен проект за театрален спектакъл по произведение на Н. В. Гогол. Но доколкото той вече е бил осъществен като сценична реализация, пред нас е неговият методически анализ като теоретизация, процесуалност и инструментализация на създаването си.

При такова разбиране за подхода на докторантката става ясна и структурата на труда с неговите три, композиционно обособени, изследователски ядра. Първо – въвеждане в художествения свят на Гогол (типологично-тематичен анализ); второ – методическо разработване на принципите и методите (синтез); трето – практическа реализация (интерпретация). Можем да си позволим да обобщим, макар и с езика на филологията, че пред нас е цялостен и завършен, монографично осъществен подход към проучване рецепцията на определен чужд автор в художественото пространство на българския театър.

С изключителния респект, който имам към методиката като университетска дисциплина в системата на нашето висше образование, включвайки и собствения си

академичен опит на преподаване на МОБЛ в отделни моменти от кариерното си развитие, е ясно, че не бих могъл да изразя компетентно оценъчно мнение по проблематиката на втора и трета глава от дисертацията. Ето защо ще огранича наблюденията си до началната, литературноисторическата, част от труда.

Пред нас е едно конституирано професионално изследователско съзнание и то е театроведско, т.е. Л. Стоин възприема и осмисля конвенциите на литературното произведение през погледа на театрала. Категорично типологизирам типа творческо мислене на докторантката, за да го разгранича от своето, което е професионално обременено от нормативността на филологическото. Без съобразяването с двата различни професионални погледа, оценката на постигнатото от Людмила Стоин трудно би могла да претендира за обективност. Има наблюдения, именно в тази литературно-историческа част, които определено не мога да приема. Само че в системата на проучването те са функционални и са довели до позитивни резултати, с което аз трябва да се съобразя. Нека бъде разбран правилно - не иде реч за компромис, а за съобразяване с нормативността на професионалната парадигма, в която е зададена темата и в която е протекъл изследователският процес.

Ценен момент е очертаване на тематичното поле - проблематизиране на художествената проза на Гогол през потенциите на словото да поражда драматургичен дискурс. Това е различен жанров поглед към неговите повести, изследователска нагласа за прочит отвъд епическото спокойствие на разказа. Към традиционните топоси за един наративен анализ (техники на сюжетиране, организация на композицията, повествователни модели) дисертантката поглежда през призмата на сцената (ситуативност на диалога, динамика на действието). С други думи, мисълта за скритите сценични енергии на прозаичното слово е определяща при разработването на целите и задачите на дисертацията.

Преди всичко идеята за сцената е моделирала различното мислене на мотивите за „храната“ и „храненето“ в света на Гогол, на които е посветен основният корпус в тази глава. Тези въпроси днес в руската изследователска практика се проучват във връзка с изучаването на националните концепти, репрезентиращи емблемите на националната менталност. А херменевтиката на предлагания прочит е различна. Авторката се насочва към парадигмата на карнавалното у Гогол, разработвана усилено през 70-80-те години на миналия век. Това обръщане към миналото в случая не е случайно, а добре илюстрира мисълта за динамиката на движението в изображението, откъдето и вниманието в по-голяма степен пада върху

движението, активността на телата около трапезата и в пространството на веселието и празника. През проблематизациите на М. Бахтин за карнавализацията изследователката се ориентира към днешните постмодерни актуализации на тялото като сътворяване (присъствие, динамика, социализация).

Храната и храненето са сред най-ярките и запомнящи се изяви на тялото в ранната проза на Гогол. Във връзка с каталогизирането на този мотив е извършена обстойна и задълбочена проучвателска работа в плана на емпирията. Не е подминат и най-дребният детайл на присъствието му в съответния сюжет. На един следващ етап храната и храненето са осмислени ситуативно в техния иманентен контекст – как влияят върху динамиката на действието и крайната развързка на зададената интрига. Същевременно те са осмислят и съпоставително, в различните сюжетни ситуации. На тази основа е прокарана типологичната разлика между функционалността на храненето в сборниците „Вечери в селцето край Диканка“, „Миргород“ и поемата „Мъртви души“. В сюжетите на първия сборник добре доловена е семантичната зависимост между храненето и дискурса на празника, резултираща в трансформациите на тялото. Точни и продуктивни са наблюденията за особената енергия, която идва от динамиката на храненето. То е тласък и предпоставка за преобръщане на сюжета. Подобно разбиране за систематизацията му е сред характерните доказателства за това как Стоин проблематизира Гоголевия художествен свят през поетиката на сцената. Това са интересни и ценни хрумвания и наблюдения, обогатяващи представата за необичайната красота, пищност, виталност на преобрънатия свят във „Вечери в селцето край Диканка“.

Същата интерпретативна стратегия авторката прилага и към дискурса на храненето в поемата „Мъртви души“, но по отношение на сюжета ѝ това е некоректно. Защото в тази творба храната не е самостоятелен топос, а винаги обединена ведно със събуждането от сън, т.е. тя е функционално опосредена от него. Във фокуса на сюжета е покупко-продажбата на „душите“, затова и храната е един от подстъпите към този идеен център. От тази гледна точка, според мене, схващането за театрализация на пространството не сработва. Възможният отговор за тази семантична различност трябва да се търси в прага на първата дума, през която навлизаме в поемата – „мъртвото“. Тоест „храната“ и „храненето“ тук са рефлексия от „мъртвостта“, те обслужват спрялото, статиката; тук празник и празничност няма! С други думи, по мое мнение, тук подвеждането е дошло от предоверяването на концепцията на

Бахтин, като базисна интерпретативна платформа. По отношение на късния Гогол тя е неактуална.

Следващата подглава ни предлага опит за типологизация на Гоголевата персонажна система (с. 40-62). Вниманието е съсредоточено главно върху ранната проза на Гогол. Героите са обособени по полов, социален, антропологичен принцип. Анализът проследява преди всичко трансформациите в тялото. Добре би било да се забележи и коментира границата в тази проблематизация между сборниците „Вечери в селцето...“ (1831) и „Арабески“ (1835). Защото с раждането на образа на петербургския чиновник тялото у Гогол става двуизмерно. На гротесково обезличаване се подлага външното („социалното“) тяло. Давам си сметка обаче, че тези страници са едно от местата, в които добре се долавя разликата между моя и нейния поглед към художествения свят на Гоголевата проза. В съответствие с природата на словото да визуализира знака аз виждам образи, а докторантката, обратно, същите тези образи възприема и през нормативността на сцената като движещи се персонажи. Необходимо е било тази специфична семиотика на професионалното гледане специално да се уточни в началото на подглавата. Без уточнението, например, трудно може да си осмисли следната фраза по друг начин освен като недопустима *литературноисторическа* грешка – „... колкото по-психологически достоверни стават персонажите...“ (с. 55). Ние учим, че Гогол открива за литературата социалния типаж. Навярно във връзка с типологията на собственото професионално мислене, по-коректно, разбира се, литературнаисторически, би било да се каже „по-живи стават персонажите“. Ако все пак държим на думата ‘психологически’, тогава по-точна би била формулировката ‘социално психологически’, за да открием значението на външното, на социалното тяло в съответствие с авторовата поетика. Впрочем, той нито знае, нито се интересува дали чувстват и как чувстват неговите „човеци“. И в това незнание (и безразличие) е причината за първата критика, която му отправя Ф. М. Достоевски с първия си роман „Бедни хора“ (главният герой Макар Девушкин като психологизиран римейк на Акакий Акакиевич Башмачкин).

През идеята за движещите се персонажи ценни и продуктивни са наблюденията на авторката за персонажа-маска и за второстепенните персонажи, най-вече в комедията „Ревизор“, т.е. за онези образи, които градят нейния втори план. Този перспективен момент специално трябва да се подчертае.

Третата подглава – „Карнавалът, фолклорът и християнските традиции в творчеството на Н. В. Гогол“ – е посветена на системата от вярвания в сюжетите на различните повести. За мене това е най-добрата част от главата, „филологически“ най-издържаната и най-задълбочената. Проследен е преходът от карнавалната свобода през фолклорните суеверия и предразсъдъци на ранната проза към християнската образност в по-късните творби. Точно е наблюдението, че чиста конфесионалност в сюжетите на писателя няма. Интерференцията между тези три пласта са непрестанни и навсякъде. Интересни и оригинални са паралелите между повестите „Тарас Булба“ и „Записки на един луд“. Добре е доловено, че религиозното е отложено в някакъв едва доловим втори пласт на сюжета. Във връзка с „Тарас Булба“ задължително е трябвало да се уточни нейният литературно-исторически контекст, т.е. коя от двете редакции се има предвид: първата, от 1835 г. (сборника „Миргород“) или втората от 1842 г. По-осъзнато религиозна става повестта с втората редакция. А годината 1842 е гранична в развитието на проблема за религиозността на Гоголевото творчество със и след появата на поемата „Мъртви души“. А от тази гледна точка, първата редакция може дори да бъде наречена „езическа“. Дори заради това, че е обвееана изцяло от философията на романтизма. Не ми стана ясно обаче защо толкова слабо внимание е обърнато на християнските мотиви в „Мъртви души“. Приемам за интересно и находчиво хрумването финалът на повестта „Записки на един луд“ да се осмисли през значението на религиозното спасение. (Убеден съм, че особено на късния Гогол идеята за духовното извисяване на неговия герой много би му допаднала!)

В анализираната от мене глава има някои дразнещи слабости. Не мога да ги отмина. Ще ги обобщя в два пункта.

Библиографска непълнота.

Недопустимо е в изследване върху Гогол основен първоизточник за живота на автора да е книгата на Анри Троая, която има популяризаторски характер за западния читател. Със същия критерий ще оценя и книгата на Вл. Набоков. Защо отсъстват руските първоизточници? Защо ги няма и българските? Единственото съвременно проучване е монографията на професор Людмил Димитров – „Да бъде шут в играта на съдбата“. Би следвало да се потърсят изследванията върху Гогол на професор П. Троев, на професор Д. Чавдарова. По-смело е трябвало да се използва цитираната монография на Николай Звезданов. Д. Чавдарова има специална книга за храната и храненето в руската литература; в нея голямо внимание е

отделено и на Гогол [„Храната/трапезата в руската литература (XVIII – началото на XX век). Метафора и изобразена реалност“. Шумен, 2010]. Нескромно е да се самоцитирам, но интересни наблюдения върху идеите на повестта „Записки на един луд“, които биха били от полза на докторантката, има в моя анализ на тази творба; впрочем, засега последното българско проучване върху нея [„Мечтата на Попришчин. („Записки на един луд“ на Н. В. Гогол и вълшебната приказка)“. – В: Да отгледаш смисъла. Сборник в чест на Радосвет Коларов. С. Изд. Център „Боян Пенев“, 2004, с. 452-466].

Лабилност на литературноисторическия контекст.

Настоящата дисертация е обвързана с една чужда литература; изследователският текст говори за определен чужд автор и анализира репертоар от чужди произведения. Интерпретацията, колкото и да е свободна, трябва да се съобразява с факта, че поднася знание за нещо чуждо, т.е. че предлаганото изложение е адекватно на някакъв устойчив минимум за националната норма по отношение на история, култура, социална ситуация, при които се е формирал този чужд автор. Ето защо било е необходимо с няколко изречения само да се изложи схващането за етапите в творчеството му: какво ще се разбира под ранно творчество; какво обхваща късното творчество. Защото е недопустимо да се говори за „фолклорни повести на Гогол“. Очевидно е, че става дума за сборника „Вечери в селцето край Диканка“ (1831). В същото време не се говори за „романтични повести“. А какво е ранният Гогол без романтизма! А поемата „Мъртви души“ към какъв етап спада? И т. н. Поставям въпроса, защото този текст вероятно ще се публикува. С което ще се превърне в норма за своите читатели, особено ако те са студенти...

По-нататък. Абсурдно е изречението „Империята по това време особено много държи на своята рангова система“ (с. 63). Изобщо не е ясно за кои години точно иде реч. Излиза обаче, че има време, в което Империята може и по-малко да държи на ранговата си система. Това, разбира се, е абсолютен исторически и социално-политически нонсенс. Системата на чиновите и ранговете е битйна същност на Руската империя в продължение на няколко века, нормативно закрепена до февруари 1861 г. Не малка част от творчеството на Гогол се ражда в резултат от скритата му съпротива срещу социално-административните рестрикции и диктат на тази система. Обаче късният Гогол, Гогол от „Избрани места от кореспонденцията ми с приятелите“, тоест преминалият на славянофилски консервативни позиции писател,

приветства институцията на Императора, не си и помисля да роптае срещу системата, която го крепи, а само настоява да се подменят изпълнителите ѝ по оста на социалната вертикала!

И най-накрая. Когато иде реч за биография на чужд автор, при това доста отдалечен от нас назад във времето, е напълно естествено много факти от личният му живот да са неясни, противоречиви, замъглени от всякакви странични гласове. Така е и при Н. В. Гогол по отношение на неговите привички, слабости, гастрономия, здраве, религиозност, сексуалност. По-добре е такива спорни моменти да се отбягват, колкото и да са привлекателни със своята екзотичност, при положение че не сме сигурни във и за фактите, които ги пораждат. Специално имам предвид в случая въпросите за „лудостта на Гогол“ или „религиозността на Гогол“, около чието обяснение в дисертацията се появяват откровени недоразумения.

Общата ми оценка за разглеждания дисертационен труд „Н. В. Гогол: Символни светове и театрални практики“ е положителна. Той е с ясно изведен научен проблем, който е изчерпателно разработен, поставените задачи са доказани. Убедително се демонстрира модерно аналитично мислене в извеждането на проблемите и тяхното разрешаване. Съдейки от поставените цели и задачи и финалните обобщения, можем да приемем, че работата е приносна в контекста на българските театроведски прочити на творческото наследство на Н. В. Гогол. Изследването е съвременно, цялостно, завършено и има приноса на самостоятелна монография върху проблемите на сценичното усвояване на Гоголевите повести.

Изтъкнатите ценни моменти ми дават основание да оценя положително дисертацията и да предложа на почитаемото Научно жури да присъди на Людмила Руменова Стоин образователната и научна степен „доктор“.

София, 18 април 2026 г.

проф. дфн Хр. Манолакев